

ОСОБЛИВОСТІ ФЕНОМЕНУ «РОЗДВОЄНЯ ОСОБИСТОСТІ»: МИСТЕЦЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Анотація. У статті визначено поняття «роздвоєння особистості», здійснена характеристика природи цього явища, як загалом, так і її прояви та втілення у різних видах мистецтва, а саме: у літературі, кінематографії та живописі. Встановлено особливості феномену «роздвоєння особистості» та визначено риси, характер, поведінку, зовнішній вигляд, емоційний стан та вік осіб з даним розладом. З'ясовано причину популярності даного явища, як стану множинної особистості персонажів у мистецьких творах. Здійснено порівняння засобів втілення ідеї порушення цілісності власного «я» героїв у літературі, кінематографії та живописі. Проаналізовано проблему роздвоєння особистості у поєднанні з джерелом натхнення митців кіноіндустрії, літератури та образотворчого мистецтва. Вивчений зв'язок літературної творчості з мистецтвом кінематографії в контексті зображення та відтворення «роздвоєння особистості». Здійснено порівняння кінофільмів та літературних творів, де є присутня ідея дуалістичної особистості.

Ключові слова: феномен, роздвоєння, множинна особистість, мистецтво, кінематографія, література, живопис.

Demchenko Yeva-Anna, Luno Petro

Ivan Franko National University of Lviv

THE FEATURES OF THE SPLIT PERSONALITY PHENOMENON: CREATIVE INTERPRETATION

Summary. The article identifies the features of the concept of "split personality", "multiple personality", "dualism of personality", namely, considers the variety of interpretations of this phenomenon and identifies possible causes of this psychological state. Also in this work the characteristic of the nature of this phenomenon both in general, and in various kinds of art, namely: in the literature, cinematography and fine arts has been carried out. The peculiarities of the phenomenon of "personality bifurcation" are established and the traits, character, behavior, appearance, emotional state and age of people with this disorder are determined. The reason for the popularity of using the phenomenon of "personality dichotomy" in art is revealed. The ways of implementing the idea of violating the integrity of the characters "I", which are developed in literary works, cinematography and fine arts, are compared. An analysis of the problem of split personality in combination with a source of inspiration for artists in the film industry, literature and fine arts, as well as clarified this feature, the regularity of which is that most works of art are based on real biographical stories. The study shows the chronological sequence of development of the theme of dualistic personality in art. The article establishes the connection between literary creativity and the art of cinematography in the context of depicting characters with the problem of the bifurcated spectrum. Also, a comparison of films and literary works with the idea of a dualistic personality. For a better understanding of the material, conclusions were drawn about the peculiarities of the image of the phenomenon of bifurcation of personality in different fields of art. This topic is insufficiently studied today, as the phenomenon of variable, bifurcated personality is rarely used in various arts, and also raises many controversial issues related to determining the cause of bifurcation itself. However, the image of this phenomenon is gaining popularity in many arts, which is why this article was devoted to the study of the interpretation of the phenomenon of bifurcation of personality in the film industry, literature and fine arts.

Keywords: phenomenon, split personality, multiple personality, art, cinematography, literature, painting.

Постановка проблеми. Проблема роздвоєння людської особистості є постійним джерелом інтересу науковців як в теоретичній, тобто психіатричній сфері, так і втілення даних образів-персонажів у мистецьких творах. Враховуючи популярність даного явища, ця тема зображується все частіше, проте кожен автор зображує даний феномен по-різному. Розбіжність у поглядах авторів зумовлює втрату чіткого розуміння поняття «розпаду особистості».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні дослідженню проблеми зображення роздвоєння особистості у мистецтві присвячено не так багато наукових робіт. Тим не менше певні аспекти цієї проблематики було розглянуто у роботах О. Філатової [7], З. Фрейда [9], А. Попов [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Багато дослідників з'ясували проблему роздвоєння особистості у на-

укових галузях і на прикладі цього митці кінематографії, літератури та живопису створювали власні інтерпретації задуманого у художніх текстах та картинах. Дана тема дозволяє виявити, проаналізувати та зрозуміти значення поєднання психіатричної науки у поєднанні з мистецтвом.

Формулювання цілей статті. З'ясувати причину популярності феномену роздвоєння особистості у мистецтві. Порівняти засоби втілення ідеї порушення цілісності власного «я» героїв, виявити причини роздвоєння особистості, а також причини «переходу» від однієї до іншої особистості, особливості характерів та зовнішнього вигляду кожної особистості у літературі, кінематографії та живописі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні двадцять років нейронауки, вчені зробили великий крок вперед, відкривши завісу таємниці мозку як людей, так і тварин. Якщо ра-

ніше ми тільки здогадувалися, що криється у черпній коробці багатьох представників населення Землі і як це «щось» функціонує, то тепер, особливо з розвитком технологій МРТ (магнітна-резонансна томографія), ми стаємо все ближче до істини, а пояснення процесів і особливостей життєдіяльності набуває все більш чітких форм [8, с. 4].

Роздвоєння особистості – це дуже рідкісне психічне захворювання з групи дисоціативних розладів, при якому особистість розпадається і створюється враження, що в тілі однієї людини існує декілька різних особистостей. Таке явище провокує мозок до кардинальних змін в поведінці людини, в певні моменти в людині відбувається «переключення», і одна з особистостей виходить на «сцену». Ці «особистості» можуть мати різну стать, різний вік, національність, темперамент, по-різному реагувати на ідентичні ситуації. Після «переключення» стержнева особистість спить, і після не може згадати, що відбувалося поки була активною інша особистість [9, с. 16].

Феномен роздвоєння людської свідомості як правило називається «двійництво», але існує ще декілька варіантів. Е. Гмелін у своїй праці називав це явище – «змінна особистість» [5]. У своїй праці практикуючий лікар Ч. Деспін застосовує термін «дуальної особистості», а також Е. Азам, який у своїй праці описує випадок розладу [4, с. 92].

У більшості випадків причиною роздвоєння особистості являється конфлікт, травма, насильство психологічне або фізичне, стрес. Тобто під впливом зовнішніх факторів та подразників в людини трапляється психологічний розлад і як наслідок – розпад.

Феномен роздвоєння особистості набрав популярності ще у 17 столітті. У 1791 р. Еберхард Гмелін описав історію, яка згодом була екранізована у документальному фільмі «Секрети людського мозку» [5, с. 21].

Під час французької революції, король тікає з Парижу, 21-річна німкеня настільки сильно переймалася трагедією, що в її тілі народилася нова особистість – французька. Тоді, лише після лікарського обстеження, цей випадок був зафіксований, і дав початок новому розумінню про людський мозок.

Також у 1957 р. екранізується біографічна історія Кріс Коснер Сайзмор у фільмі «Три обличчя Єви». Кріс Коснер Сайзмор – реальна людина, у якої діагностовано більше 20 особистостей. На відміну від попередньої історії, симптоми дівчини проявились ще в дитинстві. Все своє життя вона проходила психіатричне лікування, і лише в останні роки життя їй вдалось позбавитись цього психічного розладу [11].

У 1992 р. вийшов фільм Браяна Де Палми «Виховання Каїна». Історія про лікаря, психотерапевта, у якого був розлад особистості, штучно викликаний його ж батьком ще в дитинстві. Батько був дуже зацікавлений даним феноменом і проводив експерименти на власних дітях, наслідки яких були фатальними.

У 2010 р. виходить психологічний трилер «Чорний лебідь», де головна героїня виконує партію Одети та Одилії. Та поки вона намагається вдосконалити танцювальну техніку, психологічний стан підводить її, і вона мимоволі починає бачити галюцинації. У фільмі глядач

може побачити «розкол» особистості героїні на два персонажі, які кардинально відрізняються один від одного. Світла і темна сторони, і врешті одна бере верх.

Вже у 2016 р. виходить фільм «Спліт», що й стає новим прикладом зацікавлення даною темою. Головним аспектом у кінострічці є акторська гра, за допомогою якої і показується зміна особистостей.

Фільм «Невгамовний» (2000 р.) та «Скло» (2019 р.) тісно взаємопов'язані з фільмом «Спліт». Вданих кінострічках розповідається про розширення свідомості, можливостей людського мозку. Це можна назвати психосоматикою. У фільмі «Спліт» представлено, як в одній голові живе декілька особистостей і кожна з різним характером. Це і являється психологічним відхиленням, але й по-суті показує незвідані границі людського мозку.

У кінематографії спільною рисою зображення роздвоєння особистості є не лише даний феномен, а й жанр та головна ідея. В основному, ці фільми виконуються в жанрі трилер, де «розпад» використовують з метою показу злочинів, різних містичних подій, які лякають глядачів.

Також феномен роздвоєння особистості, її психологічна складність є постійним джерелом письменницького інтересу.

У 1886 р. виходить готичний роман шотландського письменника Роберта Стівенсона «Доктор Джекіл і містер Хайд» – один з найбільш яскравих прикладів роздвоєння особистості, де представлені лише дві сторони особистості. Після виходу цього твору багато письменників зацікавились цим феноменом і почали описувати його у своїх літературних творах, до прикладу: повість Еріх Марія Ремарк «Чорний обеліск» та «Бійцівський клуб» Чака Поланіка [1, с. 31–32].

Ще одна відома робота – біографічна історія хлопця з розпадом особистостей, яка була описана у книгах відомого автора Деніела Кіза. Хлопця було звати Біллі Мілліган, його особистість була розділена на 24 уламки, кожна з них була різною за віком, зовнішністю, інтелектом та можливостями. Як і зараз, тоді лікарі та й релігій, ділилися на два типи: ті, хто вважали, що це є невиліковним і таких потрібно остерігатись, і ті, хто вважали, що такі люди є особливими, їм варто допомагати і не боятися виводити їх в соціум. Лікарі, на певний період часу, змогли допомогти Біллі вилікуватися і стати одним цілим, але події, та люди, агресія яких не бажала навіть і думати про можливість співіснування з такою людиною, знову розчепили Міллігана на окремі особистості [2].

Франс Кафка – один з провідних представників модернізму на початку 20 століття. Письменник народився 3 липня 1883 р. у місті Прага. Стосунки з родиною не були найкращими, а з батьком особливо. Жорстокий та черствий батько завжди принижував, був грубим та деспотичним по відношенню до сина. Про їхні стосунки Кафка писав у «Листі до батька» 1919 р.

Франс Кафка створив дуже незвичний літературний світ – жахливий, абсурдний і незрозумілий. Він вмilo поєднував буденне і фантастичне, трагічне та іронічне. Світочуття Франса було складним і трагічним. Його постійно переслідувало відчуття самотності, відчуженості та роздво-

еності. Він «розривався» у своїх поглядах на одні і ті ж самі речі. Тривалий час Кафка страждав від безсоння. Щоденники розповідають про нічні кошмари Франса, турботи і страхіття, які володіли письменником. У такі моменти він відчував розширення своєї особистості. З роками це посилювалося і траплялось усе частіше [3].

Звертаючись до української літератури, можна зазначити, що тема роздвоєння особистості була найбільш розкрита у передреволюційні роки 20 ст. Незважаючи на те, що молода радянська література не мала на меті пізнати людину як неповторну особистість, оспівувала лише трудовий колектив, українські автори змогли приділити чималу увагу до психологічного феномену двійництва [7, с. 160].

Найкраще це нам представив український письменник Микола Хвильовий. Використовуючи імпресіоністичну манеру, письменник подавав своїх героїв у трагічній суперечності зі зовнішнім світом у стані розпачу. Герой потрапляє у кризову ситуацію вибору, де його дії обмежені. Це призводить до роздвоєння його самосвідомості між прагненням до майбутнього і відчуттям приреченості, що розкривається через внутрішні монологи. Цей феномен спостерігається у романах Хвильового «Я (Романтика)», «Редактор Карк», «Сентиментальна історія» та ін. Роздвоєння художньо «канонізується» і автор усвідомлено розколює своє «Я» [10, с. 523].

Отже, феномен роздвоєння особистості дуже поширений у літературі. Автори користуються ним не лише для показу впливу того чи іншого періоду історії на особистості, а й для маскування заборонених тем. Проте, провідним напрямком залишається дослідження, аналіз та пізнання глибин людської особистості.

Розглядаючи зображення даного явища у мистецтві, не можна забувати про живопис, тому для кращого розуміння теми, хотілось би згадати про художницю, яка мала такий розлад.

Кім Нобл – досить мила невисока жінка з руським волоссям і яскраво-блакитними очима. Вона живе в невеликому приватному будинку на півдні Лондона зі своєю 14-річною дочкою Еймі, двома собаками і ще 20 особистостями, які все вміщаються в самій Кім.

Зараз Кім Нобл (Kim Noble) 58 років і у неї діагностовано дисоціативний розлад особистості. Власне, Кім не існує – це лише ім'я в паспорті. На ділі в ній одночасно співіснують понад 20 різних особистостей: хтось із них вважає себе дитиною, хтось із них – чоловік, хтось з'являється частіше, а хтось тільки в рідкісних випадках. Коли приходиш в будинок до Кім, ніколи не знаєш, хто саме тебе зустріне – Хейлі? Джуді? Кен? Ніколи не знаєш, чи впізнає тебе Кім, чи згадає хоч що-

небудь про тебе. Так що там говорити – далеко не всі особистості Кім навіть підозрюють, що Еймі – це дочка Кім. Їм здається, що вона дочка якоїсь їх подруги, яка залишила дитину з ними вдома.

Кім / Патриція почала малювати з народженням дочки – за порадою свого терапевта. І тоді 14 з 20 осіб Кім теж почали малювати – кожна в своєму стилі. Різниця це – вибір кольорів, стиль, рівень, сюжети. Деякі картини підписані ім'ям Ріа – на них зображені діти, яких б'ють і гвалтують, і це, на думку психіатрів, дає деякі ключі до розуміння причин того, що відбувається з Кім.

Моторошні картини Кім Нобл володіють дивною реалістичністю, як ніби художник дійсно відчув всі кола пекла, передані на картинах. Дисоціативний розлад особистості (як називають цей феномен лікарі) Кім Нобл був би просто болючою підсвідомістю, якби не її картини, що розкривають технології зі створення ляльок-біороботів для нового світового порядку, керованих ззовні.

Висновки і пропозиції. Люди з розладом роздвоєння особистості є цілком щирі у своїх словах і переконаннях. Феномен роздвоєння особистості важко зрозуміти, а ще важче повірити в нього. Одні з психологів вважають, що такий синдром важко назвати відхиленням, адже проблеми виникають лише тоді, коли людина не бажає йти на контакт.

Після аналізу літератури, першооснов та кінематографії стало зрозуміло причини переходу від однієї особистості до другої. Раптова незрозуміла чи лякаюча ситуація провокує перехід, стрес, навіть якщо він триває довший час. Також під час сну, коли стержнева особистість не керує основними процесами і не може взяти контроль у свої руки, її замінює інша. Ще можна додати, що переважно існує «розумна» особистість, котра знає в якій ситуації і коли саме кому вийти. Тому у певних ситуаціях, можна сказати – профільних, виходять фахові особистості.

В мистецтві автори намагаються зобразити поведінку своїх героїв такою як вона є в реальному житті. Тим не менш, кожному автору притаманний власний стиль, від так одне і те саме явище зображується по-різному – хтось подає роздвоєння особистості як проблему, а хтось навпаки як людський дар, деякі автори використовують сумні мотиви та меланхолічний настрій, згадуючи цю тему у своїх роботах, проте є і такі, що описують цю тему з якимось піднесенням та жагою до розгадки усіх таємниць цього феномену.

Дана тема залишається не розкритою до кінця і на сьогодні, тому люди, які пов'язали своє життя з мистецтвом, все глибше поринають у вивчення цього явища. Така тенденція сприяє більш розгорнутому та достовірному опису роздвоєння особистості у мистецтві.

Список літератури:

1. Борінських Л. Метод раскрытия характера в работах Р.Л. Стивенсона. Челябинск, 1990. 120 с.
2. Кіз Д. Таємнича історія Біллі Міллігана. Харків, 2016. 512 с.
3. Кафка Ф. Твори: оповідання, романи, листи, щоденники. Київ, 2012. 592 с.
4. Ніконов О. Вечный сариенс. Главные тайны тела и бессмертия. Москва, 2018. 672 с.
5. Попов А. Таємниці людського мозку. Москва, 2020. 596 с.
6. Рубинштейн С. Основы общей психологии. Санкт-Петербург, 1998. 705 с.
7. Філатова О. «Розколоте «Я», або Феномен психологічного двійництва в українському романі 20-х років ХХ століття. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (філологічні науки). 2013. № 4. С. 158–164.

8. Федьків С. Магнітно-резонансна томографія в кардіології : інформаційно-методичний посібник / за ред. В. Коваленка, В. Корнацького. Київ, 2013. 60 с.
9. Фрейд З. Расщепление Я в процессе защиты. Москва, 2006. 415 с.
10. Хвильовий М. Новели, оповідання. Повість про санаторійну зону. Вальдшнепи : роман. Поетичні твори. Памфлети. Київ, 1995. 816 с.
11. Сайзмор К. Довідник по документам Кріса Костнера Сайзмора. URL: <https://library.duke.edu/rubenstein/findingaids/sizemore/> (дата звернення: 15.04.2020).

References:

1. Borinc'kikh, L. (1990). *Metod raskrytiya kharaktera v rabotakh R.L. Stivencona* [The method of revealing character in the works of R.L. Stevenson]. Chelyabinsk: Izdatel'stvo Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. (in Russian)
2. Kiz, D. (2016). *Tayemnycha istoriya Billi Millihana* [Таємнича історія Біллі Міллігана]. Kharkiv: «Knyzhnyy Klub «Klub Semeynoho Docuha». (in Ukrainian)
3. Kafka, F. (2012). *Tvory: opovidannya, romany, lycty, shchodennyky* [Works: short stories, novels, letters, diaries]. Kyiv: A-ba-ba-ha-la-ma-ha. (in Ukrainian)
4. Níkonov, O. (2018). *Vechnyy sapiens. Glavnyye tajny tela i bessmertiya* [Eternal sapiens. The main secrets of the body and immortality]. Moscow: AST. (in Russian)
5. Rubinshteyn, S. (1998). *Osnovy obshchey psikhologii* [Fundamentals of General Psychology]. St. Petersburg: Piter Kom. (in Russian)
6. Filatova, O. (2010). «Rozkolote «YA», abo Fenomen psykholohichnoho divnyystva v ukraýinc'komu romani 20-kh rokiv KHKH stolittya ["Split I", or the Phenomenon of Psychological Duality in the Ukrainian Novel of the 1920s]. Mykolaiv: Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (filolohichni nauky). (in Ukrainian)
7. Fed'kiv, C. (2013). *Mahnitno-rezonančna tomohrafiya v kardiologii: informatsiyno-metodychnyy pocibnyk* [Magnetic resonance imaging in cardiology: an information manual]. Kyiv. (in Ukrainian)
8. Freyd, Z. (2006). *Racshcheplenyje YA v protsece zashchyty* [Splitting I in the process of protection]. Moscow: Akademicheskyy proyekt. (in Russian)
9. Khvylovyy, M. (1995). *Novely, opovidannya. Povict' pro sanatoriynnu zonu. Val'dshnepyy: roman. Poetychni tvory. Pamflety* [Short stories, short stories. A story about the sanatorium zone. Waldschnepi: a novel. Poetic works. Pamphlets]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
10. Cayzmor, K. Dovidnyk po dokumentam Krica Kostnera Cayzmora. URL: <https://library.duke.edu/rubenstein/findingaids/sizemore/> (accessed 15.04.2020).